

Ndërtimi i “Botës Serbe”: Ndikimi i Serbisë në sigurinë dhe stabilitetin në Ballkanin Perëndimor

Përmbledhje ekzekutive

Që nga shpërbërja e dhunshme e Jugosllavisë, Serbia ka luajtur një rol kyç në Ballkan si shteti më i madh ndër shtetet pas-jugosllave. Gjatë dekadës së fundit, regjimi aktual serb është shndërruar në një aktor rajonal më i ndikues, duke përdorur një gamë të gjerë instrumentesh politike, informative, ekonomike, kulturore dhe të lidhura me sigurinë për të formësuar pozicionin e tij strategjik në rajon.

Gjithnjë e më shumë, politika rajonale e Serbisë formulohet përmes konceptit politik të “Botës Serbe” (Srpski svet), i cili i referohet idesë së ruajtjes së një hapësire të unifikuar politike, kulturore dhe informative që lidh Serbinë me komunitetet serbe në shtetet fqinje. Edhe pse nuk përbën një doktrinë zyrtare shtetërore, ky koncept funksionon si një narrativ strategjike që legjitimon dhe strukturon angazhimin e Serbisë me këto komunitete. Ai bazohet në ambiciet dhe politikat rajonale afatgjata të Serbisë. Shumë nga instrumentet e përdorura në këtë kontekst - si referencat për mbrojtjen e komuniteteve serbe dhe të drejtave të pakicave - mbështeten në praktika të konsoliduara të politikës së jashtme serbe, por po artikulohej gjithnjë e më shumë përmes narrativit më të gjerë të “Botës Serbe”.

Brenda këtij kuadri, Beogradi synon të ruajë ndikim politik në vendet fqinje me popullsi të konsiderueshme serbe dhe të formësojë dinamikat politike të brendshme atje. Ndërsa aktivitete të tilla shpesh justifikohen duke iu referuar mbrojtjes legjitime të komuniteteve serbe, në disa raste kjo qasje mund të kontribuojë gjithashtu në ngadalësimin ose ndërlikimin e proceseve të integritimit euro-atlantik, duke u mundësuar autoriteteve serbe të ruajnë mundësinë e mohimit të besueshëm dhe të shmangin shkeljet formale të së drejtës ndërkombëtare.

Duke u mbështetur në katër raporte për shtetet (Serbia, Bosnja dhe Hercegovina, Kosova dhe Mali i Zi), si dhe në rekomandime shtesë të orientuara drejt politikave që dalin nga debate të strukturuar me aktorë vendas dhe ndërkombëtarë, ky raport argumenton se ndikimi serb meriton vëmendje të afërt - jo sepse angazhimi ndërkufitar është në vetvete problematik, por sepse efektet e tij kumulative në disa kontekste kontribuojnë në erozionin e proceseve demokratike politike, instrumentalizimin e identitetit etnik, dobësimin e sovranitetit shtetëror dhe rreziqe të vazhdueshme të sigurisë në të gjithë rajonin. Këto dinamika përforcohen më tej nga dobësitë e brendshme dhe qeverisja e brishtë brenda shteteve të Ballkanit Perëndimor, si dhe nga angazhimi jo i qëndrueshëm i Bashkimit Evropian.

Rekomandime politike

Për të zbutur efektet negative të ndikimit rajonal të Serbisë duke ruajtur njëkohësisht hapësirën për bashkëpunim legjitim ndërkufitar dhe për mbrojtjen e të drejtave të pakicave, raporti identifikon këto veprime prioritare për institucionet e BE-së dhe shtetet anëtare:

- **Të rivendoset kushtëzimi i besueshëm i BE-së** duke lidhur përparimin në procesin e zgjerimit me standarde të qarta dhe pasoja të parashikueshme, përfshirë edhe në raport me Serbinë.
- **Të forcohet komunikimi strategjik i BE-së në Ballkanin Perëndimor**, duke i dhënë përparësi angazhimit të qëndrueshëm lokal në vend të mesazheve reaktive, veçanërisht në komunitetet e pakicës serbe.
- **Të mbështeten institucionet shtetërore** në vendet që janë të cënueshme ndaj ndikimit serb përmes asistencës së synuar këshilluese dhe teknike, veçanërisht në sektorë me rrezik të lartë si energjia, mediat dhe telekomunikacioni.
- **Të promovohet pluralizmi politik brenda komuniteteve të pakicave**, duke kufizuar varësinë nga aktorë të vetëm dominues përfaqësues.
- **Të përmirësohet harmonizimi i angazhimit** ndërkombëtar midis shteteve anëtare të BE-së, përfshirë vendet e V4-s, dhe partnerëve të tjerë kyç, për të shmangur sinjale të përziera dhe fragmentim politikash.
- **Të angazhohen dhe të mbështeten më tej aktorët demokratikë dhe pro-evropianë në Serbi dhe brenda komuniteteve serbe në të gjithë rajonin**, së bashku me shoqërinë civile dhe mediat e pavarura, përmes asistencës financiare, teknike dhe politike të synuar.
- **Të përcaktohen vijat e qarta të kuqe** për të gjithë aktorët rajonalë, duke lidhur shqetësimet për sigurinë rajonale me procesin e integritimit në BE.

Grupi i plotë i rekomandimeve dhe konsideratat për zbatimin e tyre paraqiten në detaje në Kapitullin 3.

Hyrje

Gjatë dekadës së fundit, Serbia është shfaqur si një aktor rajonal gjithnjë e më ndikues në Ballkanin Perëndimor. Përmes një kombinimi instrumentesh politike, ekonomike, informative dhe socio-kulturore, Beogradi ka kërkuar të formësojë dinamikat politike dhe shoqërore në shtetet fqinje me popullsi të konsiderueshme serbe. Ndërsa angazhimi ndërkufitar dhe mbrojtja e pakicave janë elemente legjitime të marrëdhënieve rajonale, efektet kumulative të këtyre aktiviteteve në disa kontekste kanë kontribuar në polarizim politik, sfida të qeverisjes dhe rritje të tensioneve brenda mjediseve politike tashmë të brishta. Prandaj, kuptimi i mekanizmave dhe implikimeve të angazhimit rajonal të Serbisë është bërë një detyrë e rëndësishme për politikëbërësit dhe analistët që merren me stabilitetin dhe trajektoren euro-atlantike të Ballkanit Perëndimor.

Ky dokument politikash mbështetet në gjetjet e një projekti ndërkombëtar njëvjeçar të mbështetur nga International Visegrad Fund, i titulluar “Building the Serbian World: Serbia’s Impact on Security and Stability in the Western Balkans”. Projekti bashkoi partnerë nga Evropa Qendrore dhe Ballkani Perëndimor për të analizuar dinamikat rajonale të ndikimit serb dhe për të vlerësuar pasojat e tyre për qeverisjen, qëndrueshmërinë shoqërore dhe procesin e integritimit euro-atlantik.

Qëllimi i këtij raporti është të përmbledhë gjetjet analitike të prodhuara brenda projektit dhe t’i përktejë ato në një vlerësim të strukturuar të orientuar drejt politikave. Ai synon të identifikojë faktorët kryesorë, instrumentet dhe aktorët që formësojnë angazhimin rajonal të Serbisë, si dhe të vlerësojë pasojat e tyre për qeverisjen demokratike, stabilitetin rajonal dhe perspektivat e integritimit evropian të shteteve të Ballkanit Perëndimor. Raporti synon kryesisht politikëbërësit dhe zyrtarët në institucionet evropiane, qeveritë kombëtare dhe organizatat ndërkombëtare, si dhe përfaqësues të shoqërisë civile, mediave të pavarura dhe analistë që merren me politikën për Ballkanin Perëndimor dhe çështjet e sigurisë rajonale.

Gjetjet e paraqitura në këtë raport mbështeten në një kombinim të punës analitike dhe angazhimit të strukturuar të ekspertëve të zhvilluar gjatë gjithë periudhës së projektit, përfshirë:

- punime analitike rajonale të prodhuara nga organizatat partnere, që ofrojnë analiza të detajuara në nivel vendi dhe në nivel ndër-rajonal;
- një seri punëtorish dhe konsultimesh ekspertësh që mundësuan dialog ndërmjet shumë aktorëve dhe ndihmuan në identifikimin e modeleve kryesore, sfidave dhe alternativave politike;
- ndihmesa nga përfaqësues të shoqërisë civile, veprimtarë dhe njohës të fushave përkatëse, që përfaqësojnë këndvështrime të ndryshme nga e gjithë rajoni.

Në vend që të paraqesë mbledhje të re të të dhënave empirike, ky raport përmbledh rezultatet kryesore të projektit dhe i përketen ato në një kornizë koherente analitike dhe politike. Përfundimet dhe rekomandimet mbështeten si në gjetjet analitike të raporteve për secilin vend, ashtu edhe në fushat e konsensusit që dolën gjatë punëtorive të projektit dhe debateve me palët e përfshira.

Raporti është i strukturuar si vijon: Kapitulli 1 paraqet logjikën strategjike dhe kontekstin më të gjerë politik të angazhimit rajonal të Serbisë, përfshirë shfaqjen dhe rolin e narrativit të “Botës Serbe”. Kapitulli 2 shqyrton instrumentet dhe aktorët kryesorë përmes të cilëve Serbia ushtron ndikim në

Ballkanin Perëndimor, duke analizuar kanalet politike, informative, ekonomike, socio-kulturore dhe ato të lidhura me sigurinë. Kapitulli 3 i përkthen gjetjet analitike në një grup rekomandimesh politike të drejtuara për qeveritë e Ballkanit Perëndimor, Bashkimin Evropian dhe shtetet e tij anëtare, si dhe për partnerët ndërkombëtarë.

1. Ndikimi i Serbisë në Ballkanin Perëndimor: Logjika strategjike dhe ndikimi

1.1 Koncepti i “Botës Serbe”

Koncepti i “Botës Serbe” (Srpski svet) është shfaqur gjatë dekadës së fundit si një kornizë narrative përmes së cilës artikullohet gjithnjë e më shumë angazhimi rajonal i Serbisë. Megjithëse nuk është i kodifikuar si doktrinë zyrtare shtetërore, koncepti funksionon si një pikë referimi politike dhe strategjike fleksibile, duke u mbështetur në ide më të vjetra nacionaliste dhe duke i përshtatur ato me kontekstin bashkëkohor rajonal dhe ndërkombëtar. Në këtë kuptim, ai përfaqëson një pasardhës të përditësuar dhe më të paqartë operacionalisht të diskutit të viteve 1990 për “Serbinë e Madhe”, duke shmangur qëllimisht pretendimet e drejtpërdrejta territoriale, ndërkohë që promovon idenë e një hapësire të përbashkët politike, kulturore dhe identitare që përfshin komunitetet serbe përtej kufijve të Serbisë.

Forca e konceptit të Botës Serbe qëndron pikërisht në paqartësinë e tij. Ai u mundëson elitave politike serbe të promovojnë angazhimin ndërkufitar nën një gjuhë gjerësisht të pranueshme të lidhjeve kulturore, mbrojtjes së pakicave dhe bashkëpunimit rajonal, ndërkohë që njëkohësisht legjitimon përfshirjen e vazhdueshme në dinamikat politike të brendshme të shteteve fqinje. Siç theksohet në debatet me palët e përfshira dhe në analizat rajonale, ky koncept mobilizohet më shpesh përmes aktorëve politikë të afërt me qeverinë, mediave të lidhura me shtetin, institucioneve kulturore dhe Kishës Ortodokse Serbe, sesa përmes strategjive formale qeveritare. Kjo i mundëson udhëheqjes serbe të përfitojë nga efektet politike të këtij koncepti duke ruajtur njëkohësisht mundësinë për mohueshmëri të besueshme në nivel ndërkombëtar.

Është e rëndësishme të theksohet se narrative e Botës Serbe gjen rezonancë në një mjedis rajonal të karakterizuar nga trashëgimi të pazgjidhura pas konflikteve, shtetësi të kontestuar dhe politika të bazuara në identitet. Duke e paraqitur Serbinë si garantuesin kryesor të interesave të komuniteteve serbe në të gjithë Ballkanin Perëndimor, ky koncept përforcon perceptimin e Beogradit si një qendër mbrojtëse dhe si një pikë referimi e domosdoshme politike, veçanërisht në kontekste ku institucionet lokale janë të dobëta ose nuk gëzojnë besim.

1.2 Faktorët strategjikë të angazhimit rajonal të Serbisë

Qëndrimi rajonal i Serbisë formësohet nga një kombinim i stimujve politikë të brendshëm dhe konsideratave strategjike të jashtme. Në planin e brendshëm, promovimi i Botës Serbe shërben si një instrument efektiv i mobilizimit politik. Narrativet e identitetit kombëtar, referencat ndaj padrejtësive historike dhe pretendimet për përgjegjësi ndaj serbëve jashtë Serbisë përdoren rregullisht për të konsoliduar mbështetjen elektorale, për të marginalizuar opozitën politike dhe për të devijuar vëmendjen nga prapaktimi demokratik, kapja e mediave dhe mangësitë në qeverisje brenda vendit. Raportet për vendet nënvizojnë vazhdimisht se çështjet rajonale të pazgjidhura - veçanërisht ato që lidhen me Kosovën dhe Bosnjën dhe Hercegovinën - luajnë një rol qendror në komunikimin politik të brendshëm nga Partia Përparimtare Serbe (SNS) në pushtet.

Në planin e jashtëm, Serbia synon të ruajë dhe të zgjerojë ndikimin e saj në shtetet fqinje pa marrë përgjegjësi të drejtpërdrejtë për rezultatet e qeverisjes. Në vend që të ndjekë kontroll të hapur, qasja e Beogradit përqendrohet në ruajtjen e ndikimit: duke siguruar që aktorët politikë kyç, rregullimet

institucionale dhe narrativet shoqërore në rajon të mbeten në përputhje me interesave serbe. Kjo strategji është veçanërisht e dukshme në qasjen e Serbisë ndaj proceseve të integritimit në BE, ku vetë-paraqitja e saj si një aktor stabilizues herë pas here është përkthyer në tolerancë ndaj sjelljeve që ngadalësojnë proceset e reformave në vendet fqinje të Ballkanit Perëndimor.

Një faktor tjetër strategjik është pozicionimi më i gjerë gjeopolitik i Serbisë. Edhe pse zyrtarisht e përkushtuar ndaj anëtarësimit në BE, Serbia vazhdon të ruajë lidhje të ngushta politike, ekonomike dhe të sigurisë me Rusinë dhe Kinën. Kjo politikë e jashtme shumëdrejtimëshe i ofron Beogradit hapësirë shtesë manovrimi, pasi bashkëpunimi me këta partnerë nuk përfshin kërkesat që lidhen me reforma në sundimin e ligjit, lirinë e mediave ose harmonizimin me politikën e jashtme të BE-së, të cilat shoqërojnë procesin e anëtarësimit në BE. Në praktikë, ky pozicionim i lejon Serbisë të ruajë një shkallë fleksibiliteti politik ndaj BE-së, ndërkohë që promovon narrative dhe partneritete në rajon që jo gjithmonë janë në përputhje me prioritetet e integritimit euro-atlantik. Si rezultat, orientimet e jashtme të Serbisë mund të ndikojnë në mënyrë indirekte në ritmin dhe drejtimin e reformave dhe proceseve të integritimit në vendet fqinje të Ballkanit Perëndimor.

1.3 Pse ndikimi i Serbisë ngjall shqetësime politike

Analiza që del nga debatet me palët e përfshira dhe nga raportet analitike rajonale konvergon në vlerësimin se ndikimi i Serbisë bëhet shqetësim politik jo për shkak të angazhimit ndërkufitar në vetvete, por për shkak të efekteve të tij kumulative potencialisht destabilizuese në kontekste të caktuara politike dhe institucionale. Në mjedise të karakterizuara nga qeverisje e brishtë, shoqëri të polarizuara dhe besim i kufizuar në institucionet publike, angazhimi i Serbisë ka kontribuar në presione të vazhdueshme mbi institucionet demokratike, në instrumentalizimin e identitetit etnik dhe në kufizime për një qeverisje shtetërore efektive.

Në vend që të mbështesë integrimin gjithëpërfshirës të pakicave, përfshirja e Serbisë shpesh ka forcuar struktura paralele, rrjete patronazhi dhe monopole politike brenda komuniteteve serbe. Kjo dinamikë është veçanërisht e dukshme aty ku përfaqësimi politik kanalizohet përmes aktorëve të vetëm të lidhur me Beogradin, duke kufizuar pluralizmin dhe llogaridhënien ndaj institucioneve lokale. Me kalimin e kohës, këto rregullime dobësojnë aftësinë e shteteve për të ushtruar autoritet në mënyrë të barabartë në të gjithë territorin e tyre dhe e ndërlikojnë procesin e reformave të lidhura me anëtarësimin në Bashkimin Evropian.

Nga perspektiva e sigurisë, vazhdimësia e mosmarrëveshjeve të pazgjidhura - veçanërisht midis Serbisë dhe Kosovës, por edhe brenda Bosnjës dhe Hercegovinës dhe Malit të Zi - krijon një mjedis që lejon përshkallëzime të mundshme. Raportet për vendet dokumentojnë se periudhat e krizave institucionale, kontestimeve elektorale ose tërheqjes së angazhimit ndërkombëtar rrisin rrezikun që tensionet politike të përkthehen në incidente sigurie. Edhe pse Serbia nuk kërkon konfrontim të hapur, aftësia e saj për të formësuar narrative dhe për të mobilizuar aktorë të afërt kontribuon në një klimë paqëndrueshmërie kronike.

1.4 Modelet specifike sipas vendeve të ndikimit Serb

Megjithëse angazhimi rajonal i Serbisë ndjek një logjikë përgjithësisht të qëndrueshme, manifestimet e tij ndryshojnë ndjeshëm nga një vend në tjetrin.

Në vetë Serbinë, mbizotërimi i Partisë Përparimtare Serbe (SNS) që nga viti 2012 ka mundësuar konsolidimin e një sistemi politik hibrid të karakterizuar nga kapja e shtetit, pluralizëm i kufizuar mediatik dhe instrumentalizimi i nacionalizmit. Angazhimi rajonal, përfshirë promovimin e narrativit të “Botës Serbe”, është i ndërthurur ngushtë me ruajtjen e regjimit dhe legjitimitetin e brendshëm politik.

Në Bosnjë dhe Hercegovinë, ndikimi serb është i ngulitur në kuadrin e Marrëveshjes së Dejtonit dhe ushtrohet kryesisht përmes Republika Srpska, entitetit autonom të dominuar nga serbët. Angazhimi i Beogradit përforcon autoritetin në nivel entiteti, dobëson institucionet në nivel shtetëror dhe mban një rend politik të fragmentuar. Ndikimi ushtrohet përmes koordinimit të rregullt politik, marrëdhënieve të posaçme dhe paralele, ndërvarësisë ekonomike dhe narrativeve të përbashkëta mediatike, më shumë sesa përmes ndërhyrjes së drejtpërdrejtë.

Në Kosovë, Serbia ruan ndikim të konsiderueshëm përmes mbështetjes financiare për komunitetin serb të pakicës, institucioneve paralele dhe strukturave politike si Srpska Lista. Ndërsa Beogradi në disa raste ka lehtësuar integrimin e serbëve të Kosovës në institucionet e Kosovës, ai gjithashtu ka mundësuar pengesa dhe, në momente tensioni të lartë, destabilizim. Mosmarrëveshja e pazgjidhur mbi statusin mbetet një faktor qendror i pasigurisë.

Në Malin e Zi, angazhimi serb fokusohet në çështje identiteti, gjuhe, feje dhe narratives historike, në një kontekst të një debati të vazhdueshëm mbi natyrën e identitetit politik malazez. Kisha Ortodokse Serbe luan një rol veçanërisht të rëndësishëm, e mbështetur nga aktorë politikë të afërt dhe ekosisteme mediatike të lidhura me ta. Këto zhvillime kanë kontribuar në polarizim politik, në narrative të kundërshtuara të sovranitetit dhe në vonesa në reformat e orientuara drejt Bashkimit Evropian.

Së bashku, këto modele tregojnë se ndikimi i Serbisë në Ballkanin Perëndimor nuk është as i njëtrajtshëm dhe as statik. Ai përshatet me dobësitë lokale dhe mundësitë politike, duke sjellë efekte të ndryshme por në mënyrë grumbulluese të rëndësishme mbi qeverisjen, stabilitetin rajonal dhe procesin e integritit euro-atlantik.

2. Instrumentet dhe aktorët e ndikimit rajonal të Serbisë

2.1 Përmbledhje: nga angazhimi i veçuar në prani sistemike

Ndikimi rajonal i Serbisë në Ballkanin Perëndimor nuk ushtrohet përmes një kanali të vetëm apo një instrumenti të unifikuar politik. Përkundrazi, ai kuptohet më mirë si një sistem i shtresëzuar dhe i adaptueshëm angazhimi që kombinon marrëdhëniet formale shtet-me-shtet me rrjete joformale, aktorë joshitetorë të afërt dhe lidhje shoqërore afatgjata. Gjetjet e projektit theksojnë vazhdimisht se efektiviteti i këtij ndikimi qëndron më pak te ndonjë mjet individual dhe më shumë te përdorimi i tyre kumulativ dhe reciprokisht përforcues në fushat politike, informative, ekonomike, socio-kulturore dhe të sigurisë.

Ky sistem i lejon Serbisë të mbetet vazhdimisht e pranishme në jetën politike të shteteve fqinje duke shmangur ndërhyrjen e hapur. Angazhimi zakonisht paraqitet në terma legjitimë dhe gjerësisht të pranueshëm - si mbrojtja e pakicave, bashkëpunimi kulturor, zhvillimi ekonomik apo stabiliteti rajonal - por efektet e tij praktike shpesh shkojnë përtej këtyre objektivave të deklaruara. Rezultati është një formë ndikimi që është rezistente, e vështirë për t'u atribuar dhe e përshtatur mirë me mjediset institucionale të fragmentuara që karakterizojnë Ballkanin Perëndimor.

2.2 Kanale politike dhe institucionale

Ndikimi politik mbetet shtylla kryesore e angazhimit rajonal të Serbisë. Në vend që të veprojë kryesisht përmes presionit diplomatik formal, Beogradi mbështetet në marrëdhënie të vazhdueshme me aktorë politikë, parti dhe institucione të afërta në vendet fqinje. Këto marrëdhënie mirëmbahen përmes kontakteve të rregullta të nivelit të lartë, paraqitjeve simbolike të përbashkëta dhe koordinimit në çështje politikisht të ndjeshme. Në kontekstin e shteteve të Ballkanit Perëndimor që janë të ndara në planin e brendshëm, një angazhim i tillë shpesh favorizon aktorët në nivel nën-shtetëror ose në nivel entiteti përkundrejt institucioneve qendrore, duke përforcuar kështu struktura të fragmentuara të qeverisjes.

Një model i përsëritur i identifikuar në të gjithë rajonin është përdorimi i mekanizmave të përfaqësimit politik që përqendrojnë ndikimin në një rreth të ngushtë aktorësh që pretendojnë të flasin në emër të komuniteteve serbe. Ndërsa kjo shpesh arsyetohet si një mënyrë për të siguruar të drejtat e pakicave dhe përfshirjen politike, kjo qasje mund të kufizojë pluralizmin brenda këtyre komuniteteve dhe llogaridhënien ndaj institucioneve vendore. Me kalimin e kohës, besnikëria politike ndaj aktorëve të lidhur me Beogradin ndërthuret me qasjen në punësim, përfitime sociale ose rrjete joformale mbrojtjeje, duke forcuar më tej marrëdhënie varësie.

2.3 Media, informacioni dhe formësimi i narrativeve

Fusha e informacionit përbën një nga vektorët më efektivë të ndikimit rajonal të Serbisë. Serbia përfiton nga mungesa e barrierave gjuhësore në pjesën më të madhe të rajonit, gjë që mundëson që përmbajtja mediatike e prodhuar në Beograd të qarkullojë gjerësisht dhe të formësojë diskursin publik përtej kufijve të Serbisë. Kjo prani përforcohet përmes strukturave të pronësisë, marrëveshjeve të rishpërndarjes dhe bashkëpunimeve që përfshijnë kompani shtetërore ose të lidhura me shtetin, veçanërisht në sektorët e telekomunikacionit dhe transmetimit.

Përputhja e narrativeve, më shumë sesa dezinformimi i hapur, është tipari përcaktues i këtij ekosistemi mediatik. Raportet analitike rajonale theksojnë strukturat interpretimi të përsëritura që theksojnë viktimizimin serb, vënë në dyshim qëndrueshmërinë e politikave perëndimore, relativizojnë konfliktet e së kaluarës dhe paraqesin integrimin euro-atlantik si të imponuar nga jashtë ose të papajtueshëm nga pikëpamja kulturore. Këto narrative përforcohen përmes një rrjeti të dendur tabloidësh, emisionesh debati, portalesh online dhe influencuesish në rrjetet sociale, shpesh të shoqëruara edhe me aktivitet të koordinuar në internet. Edhe pse jo gjithmonë faktikisht të rreme, efekti i tyre kumulativ është polarizimi i debatit publik, delegjitimimi i aktorëve të orientuar drejt reformave dhe ngushtimi i hapësirës për kompromis mbi çështje përçarëse.

2.4 Leva ekonomike dhe varësitë strukturore

Instrumentet ekonomike luajnë një rol mbështetës, por strategjikisht të rëndësishëm në angazhimin rajonal të Serbisë. Investimet, lidhjet tregtare, projektet infrastrukturore dhe bashkëpunimi energjetik paraqiten si iniciativa zhvillimi me përfitim të ndërsjellë. Megjithatë, aktorët lokalë gjatë diskutimeve theksuan vazhdimisht se këto lidhje ekonomike mund të krijojnë edhe varësi strukturore, veçanërisht në sektorë me rëndësi strategjike si energjia, transporti, telekomunikacioni dhe shërbimet publike.

Kompanitë shtetërore ose të lidhura me shtetin janë qendrore në këtë dimension të ndikimit. Zgjerimi i tyre rajonal forcon praninë ekonomike të Serbisë, ndërkohë që krijon edhe kanale përmes të cilave synimet politike mund të ndërthuren me vendimmarrjen komerciale. Në kontekste ku mbikëqyrja rregullatore është e dobët dhe transparenca e kufizuar, angazhimi ekonomik mund të përforcojë rrjetet e patronazhit dhe të kufizojë autonominë e politikave të shteteve pritëse.

2.5 Dimensionet sociokulturore dhe fetare

Instrumentet sociokulturore ofrojnë bazën normative dhe emocionale të pranisë rajonale të Serbisë. Kisha Ortodokse Serbe (KOS) zë një pozicion veçanërisht të rëndësishëm në këtë drejtim, duke gëzuar nivele të larta besimi ndër komunitetet serbe në të gjithë Ballkanin Perëndimor. Përmes infrastrukturës së saj institucionale, autoritetit simbolik dhe përfshirjes në arsim, mbrojtjen e trashëgimisë dhe jetën komunitare, KOS funksionon si një transmetues kyç e narrativeve të identitetit të përputhura me konceptin më të gjerë të “Botës Serbe”.

Organizatata kulturore, programet arsimore, praktikatat përkujtimore dhe rrjetet e diasporës i forcojnë më tej këto lidhje. Ndërsa aktivitetet të tilla nuk janë në vetvete problematike, analizat rajonale theksojnë se rëndësia e tyre politike rritet në mjedise të polarizuara, ku çështjet e gjuhës, historisë dhe identitetit lidhen ngushtë me debatet për shtetësinë dhe orientimin gjeopolitik. Në këto kontekste, angazhimi sociokulturore mund të çojë në politizimin e identitetit dhe në marginalizimin e narrativeve qytetare dhe përfshirëse.

2.6 Mekanizmat e presionit të lidhur me sigurinë dhe ato joformale

Së fundi, ndikimi rajonal i Serbisë ushtrohet gjithashtu përmes bashkëpunimit të lidhur me sigurinë dhe mekanizmave joformalë të presionit. Bashkëpunimi formal ndërmjet institucioneve të sigurisë, përfshirë policinë dhe ministrinë e brendshme, është një veçori legjitime dhe e zakonshme e marrëdhënieve rajonale. Megjithatë, aktorët lokalë shprehën shqetësime lidhur me mungesën e transparencës në disa ndërveprime të sigurisë, veçanërisht kur ato ndërthuren me synime politike ose ushtrohet jashtë mbikëqyrjes së fortë institucionale.

Përveç kanaleve formale, ndikimi mund të ushtrohet përmes aktorëve të tërthortë ose joformalë që veprojnë në zonën gri ndërmjet politikës, sigurisë dhe krimit të organizuar. Këto lidhje rrallë janë të drejtpërdrejta dhe karakterizohen nga një shkallë e lartë mohueshmërie. Ndikimi i tyre është më i dukshëm gjatë periudhave të tensionit të shtuar politik, kur frikësimi, zbatim i selektiv i ligjit ose incidente të paqarta të sigurisë kontribuojnë në një klimë pasigurie pa kaluar pragun e përplasjes të hapur.

2.7 Aktorët kryesorë

Në të gjitha fushat, nga materiali analitik del një grup relativisht i qëndrueshëm aktorësh. Në qendër qëndron udhëheqja ekzekutive e Serbisë dhe Partia Përparimtare Serbe në pushtet, e cila ofron drejtimin strategjik dhe mbulimin politik për angazhimin rajonal të Serbisë. Institucionet shtetërore, përfshirë ministritë përkatëse dhe ndërmarrjet shtetërore, luajnë një rol mundësues përmes bashkëpunimit formal dhe pranisë ekonomike. Edhe pse formalisht një aktor joshtetëror, Kisha Ortodokse Serbe luan një rol vendimtar, pasi është e lidhur ngushtë me udhëheqjen politike të Serbisë dhe zotëron kapacitete të konsiderueshme për të avancuar agjendën politike rajonale.

Përtej nivelit shtetëror, ndikimi serb shpesh përcillet përmes aktorëve politikë të përafuar dhe rrjeteve të bazuara në patronazh në shtetet fqinje, të cilat shërbejnë si ndërmjetës midis Beogradit dhe konteksteve politike lokale. Gjetjet e projektit theksojnë, ndër të tjera, rolin e Srpska Lista në Kosovë si përfaqësuesi kryesor politik i komunitetit serb të Kosovës; përputhjen e qëndrueshme politike ndërmjet udhëheqjes së Republikës Srpska në Bosnjë dhe Hercegovinë, përfshirë Milorad Dodik, dhe zyrave në Beograd; si dhe, në Mal të Zi, ndikimin e partive dhe liderëve politikë pro-serbë të lidhur ngushtë me Beogradin, të mbështetur nga ekosisteme mediatike të përafuara dhe nga Kisha Ortodokse Serbe.

Krahas këtyre aktorëve, pronarët e mediave, institucionet kulturore dhe rrjetet joformale veprojnë si shumëzues force, duke përkthyer narrativet strategjike në kontekste politike dhe shoqërore lokale. Ndonëse rrethanat ndryshojnë nga një vend në tjetrin, efekti i tyre i kombinuar është të përforcojë besnikërinë politike, të kufizojë pluralizmin dhe të fuqizojë narrativet e lidhura me konceptin më të gjerë të “Botës Serbe”.

3. Rekomandime politike

Ky kapitull i përket gjetjet analitike të raportit në rekomandime konkrete dhe të zbatueshme politikash. Qëllimi nuk është të propozohen parime abstrakte, por të identifikohen pika reale ndërhyrjeje për zbutjen e efekteve negative të ndikimit rajonal të Serbisë, duke ruajtur njëkohësisht hapësirën për bashkëpunim legjitim ndërkufitar, mbrojtjen e pakicave dhe dialogun rajonal. Rekomandimet strukturohen në tre nivele: qeveritë e Ballkanit Perëndimor, Bashkimi Evropian dhe shtetet e tij anëtare, si dhe partnerët ndërkombëtarë e rajonalë, përfshirë vendet e V4 dhe aktorët e shoqërisë civile.

3.1 Rekomandime për qeveritë e Ballkanit Perëndimor

Forcimi i autoritetit institucional në nivel shtetëror duke ruajtur autonominë e pakicave

Qeveritë e Ballkanit Perëndimor duhet të prioritojnë forcimin e institucioneve shtetërore, veçanërisht në fushat ku vazhdojnë të ekzistojnë struktura paralele dhe forma joformale të qeverisjes. Kjo përfshin zbatimin e qëndrueshëm të legjislacionit ekzistues, përcaktimin më të qartë të kompetencave ndërmjet nivelit qendror dhe atij nën-shtetëror, si dhe përmirësimin e koordinimit ndërinstitucional. Fokusi duhet të jetë mbyllja e boshllëqeve në zbatim që lejojnë ndikimin e jashtëm të zëvendësuesve përgjegjshmërinë e brendshme, duke garantuar plotësisht të drejtat e pakicave dhe vetëqeverisjen lokale të garantuara me kushtetutë.

Nxitja e pluralizmit politik brenda komuniteteve të pakicave

Mënyrat e përfaqësimit të pakicave duhet të rishikohen për të ndaluar përqendrimin e pushtetit në një dorë të vetme. Rregullat e zgjedhjeve, marrja e fondeve publike dhe hapësira në media duhet të sigurojnë një përfaqësim të larmishëm, në vend që të rrisin fuqinë e vetëm një partie. Mbështetja i kandidatëve të pavarur, iniciativave lokale qytetare dhe platformave të bazuara në çështje konkrete mund të kufizojë varësinë nga sponsorizimi politik i jashtëm, duke forcuar njëkohësisht përfshirjen e pakicave.

Rritja e transparencës në financat publike, prokurimin dhe sektorët strategjikë

Qeveritë duhet të forcojnë transparencën dhe mbikëqyrjen në prokurimin publik, financimin e partive politike dhe ndërmarrjet shtetërore, me vëmendje të veçantë ndaj sektorëve me rrezik të lartë si energjia, infrastruktura, telekomunikacioni dhe transporti. Regjistrat publikë të pronësisë përfituese dhe kontratave të prokurimit duhet të bëhen praktikë standarde dhe lehtësisht të qasshme për publikun.

Investimi në qëndrueshmërinë e mediave dhe pavarësinë rregullatore

Rregullatorët e pavarur të mediave duhet të pajisen me mandate dhe burime të mjaftueshme për të siguruar transparencën e pronësisë së mediave, shpërndarjen e drejtë të reklamave shtetërore dhe mbrojtjen nga ndërhyrjet politike. Qeveritë duhet të shmangin praktikatat diskrecionale të financimit dhe në vend të tyre të mbështesin gazetarinë e pavarur përmes mekanizmave konkurrues dhe të pavarur nga ndikimi politik.

Trajtimi i çështjeve të identitetit përmes qasjeve përfshirëse dhe parandaluese

Politikat për gjuhën, arsimin, trashëgiminë kulturore dhe çështjet fetare duhet të menaxhohen përmes proceseve përfshirëse dhe konsultative që përfshijnë përfaqësues të pakicave, ekspertë të pavarur dhe partnerë ndërkombëtarë. Angazhimi parandalues mund të zvogëlojë gjasat që mosmarrëveshjet e lidhura me identitetin të përdoren nga jashtë ose të shfrytëzohen politikisht.

3.2 Rekomandime për Bashkimin Evropian dhe Shtetet Anëtare të BE-së

Forcimi i besueshmërisë së procesit të integritimit në BE

Politika e zgjerimit të BE-së duhet të mbështetet në standarde të qarta dhe të matshme që lidhen me sundimin e ligjit, lirinë e medias dhe qeverisjen demokratike. Përparimi dhe regresi duhet të lidhen me stimuj dhe pasoja të parashikueshme, përfshirë pezullimin e përkohshëm ose riprogramimin e fondeve të BE-së kur është e nevojshme. Ky kushtëzim duhet të zbatohet në mënyrë të qëndrueshme për të gjithë partnerët e Ballkanit Perëndimor, përfshirë Serbinë.

Dallimi i qartë midis angazhimit legjitim dhe praktikave destabilizuese

Duke ruajtur balancën diplomatike në komunikimin publik, institucionet e BE-së duhet të zhvillojnë dhe zbatojnë korniza të brendshme analitike që dallojnë qartë midis angazhimit legjitim ndërkufitar dhe veprimeve të aktorëve të caktuar që në mënyrë sistematike minojnë proceset e reformës, funksionimin institucional ose sigurinë rajonale. Kjo qartësi analitike duhet të udhëheqë angazhimin diplomatik, prioritetet e programeve dhe sinjalizimin politik.

Përcaktimi dhe zbatimi i vijave të kuqe të qarta të lidhura me sigurinë dhe anëtarësimin

Kur veprimet e shteteve ose joshitetërorë dëmtojnë sigurinë në rajon, proceset demokratike ose integritetin e kornizës së integritimit në BE, BE-ja dhe shtetet e saj anëtare duhet të jenë të gatshme të reagojnë me masa të synuara dhe proporcionale. Këto vija të kuqe duhet të lidhen qartë si me faktorët e sigurisë ashtu edhe me procesin e anëtarësimit të Serbisë në BE, duke siguruar që sjellja destabilizuese të ketë pasoja politike të parashikueshme.

Forcimi i komunikimit strategjik të BE-së (STRATCOM) në Ballkanin Perëndimor

BE-ja duhet të rrisë ndjeshëm kapacitetin e saj për komunikim strategjik (StratCom) në rajon, duke kaluar përtej reagimeve të menjëhershme drejt një angazhimi të qëndrueshëm. Kjo përfshin shpjegimin e vendimeve të BE-së dhe kompromiset që lidhen me procesin e anëtarësimit, theksimin e përfitimeve konkrete të projekteve të mbështetura nga BE-ja dhe fuqizimin e zërave të besueshëm lokalë si gazetarët, edukatorët dhe drejtuesit e shoqërisë civile.

Zgjerimi i mbështetjes këshillimore për institucionet në nivel shtetëror

Mbështetja e BE-së duhet të përfshijë forcimin e asistencës këshillimore dhe teknike për institucionet në nivel shtetëror përgjegjëse për rregullimin, mbikëqyrjen dhe koordinimin. Kjo është veçanërisht e rëndësishme në fushat ku ekzistojnë ende boshllëqe në kapacitetet institucionale dhe ku qeverisja e fragmentuar krijon hapësira për ndikim të jashtëm, si në sektorët e energjisë, infrastrukturës ose medias.

Ulja e cenueshmërisë në sektorët me rrezik të lartë dhe strategjikë

BE-ja duhet t'i japë përparësi diversifikimit dhe forcimit rregullator në sektorët më të prekshëm ndaj ndikimit të jashtëm, veçanërisht energjisë, transportit, telekomunikacionit dhe infrastrukturës digjitale. Mbështetja për investime duhet të kushtëzohet me reforma të qeverisjes që rrisin transparencën, pavarësinë rregullatore dhe llogaridhënien.

3.3 Roli i vendeve të V4, partnerëve ndërkombëtarë dhe shoqërisë civile

Harmonizimi i angazhimit ndërkombëtar dhe mesazheve të politikave

Vendet e V4, së bashku me shtetet e tjera anëtare të BE-së dhe partnerët ndërkombëtarë, duhet të harmonizojnë më mirë politikat dhe mesazhet e tyre ndaj vendeve të Ballkanit Perëndimor. Angazhimi

i koordinuar kufizon rrezikun e sinjaleve të përziera dhe mundësitë që aktorët e jashtëm të shfrytëzojnë mospërputhjet në politika.

Forcimi i bashkëpunimit rajonal dhe rrjeteve profesionale

Duhet të ofrohet mbështetje për formatet e bashkëpunimit rajonal që bashkojnë rregullatorë, politikëbërës, gazetarë dhe aktorë të shoqërisë civile. Bashkëpunimi praktik në fusha si standardet e medias, mbikëqyrja rregullatore, qeverisja e energjisë dhe menaxhimi i krizave mund të zvogëlojë hapësirën për ndikim të njëanshëm nga aktorë të jashtëm.

Përdorimi i shoqërisë civile si platformë për dialog rajonal

Mbështetja afatgjatë për organizatat e shoqërisë civile dhe mediat e pavarura duhet të prioritetizojë rolin e tyre si platforma për dialog ndërkufitar dhe ndërtim besimi. Mekanizmat e financimit duhet të favorizojnë qëndrueshmërinë dhe bashkëpunimin rajonal mbi projektet afatshkurtra dhe të izoluar.

Angazhimi me aktorët demokratikë dhe pro-evropianë në Serbi

Partnerët ndërkombëtarë duhet të mbajnë dialog të strukturuar jo vetëm me autoritetet serbe, por edhe me partitë opozitare pro-evropiane, aktorët politikë të orientuar drejt reformave, ekspertët e pavarur dhe organizatat e shoqërisë civile. Zgjerimi i angazhimit përtej kanaleve ekzekutive kufizon varësinë e tepruar nga qeveria në pushtet dhe sinjalizon mbështetje të vazhdueshme për pluralizmin demokratik.

Angazhimi me aktorët fetarë në mbështetje të stabilitetit, kur është e përshtatshme

Kur është e rëndësishme dhe e përshtatshme, angazhimi me liderët fetarë, përfshirë Kishën Ortodokse Serbe, mund të kontribuojë në uljen e tensioneve, dialogun ndërkombëtar dhe mbrojtjen e të drejtave të pakicave. Një angazhim i tillë duhet të jetë transparent, gjithëpërfshirës dhe plotësues - dhe jo zëvendësues - i institucioneve demokratike.

Projekti dhe ky publikim mbështeten nga qeveritë e Çekisë, Hungarisë, Polonisë dhe Sllovakisë përmes Granteve të Vishegradit të Fondit Ndërkombëtar të Vishegradit. Misioni i Fondit është të promovojë ide për bashkëpunim rajonal të qëndrueshëm në Evropën Qendrore.